

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE PARLAMENTO TARİHİ

3.ÜNİTE ÖZET

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE PARLAMENTO TARİHİ

TBMM'NİN AÇILIŞINA GİDEN SÜREÇ

*Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi kabul ve 17 Şubat 1920'de ilan etmesi, İtilaf Devletleri'nin tepkisine neden olmuştu.

*Mustafa Kemal, İstanbul'un işgal edileceğini "Mim Mim Grubu"nun istihbaratına dayanarak daha 11 Mart'ta öğrenmişti.

*Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'u tamamen saf dışı etmek, Heyet-i Temsiliye'yi geçici bir hükümet gibi çalıştırarak, Ankara'da ulusal iradeyi gerçekleştirecek bir meclis toplamak üzere harekete geçti.

*17 Mart günü komutanlara ve valilere yolladığı telgraflarda, 15 gün içerisinde Ankara'da bir "Kurucu Meclis" toplanması için fikirlerini sordu.

*Ancak "Kurucu Meclis" kavramı başta Kazım Karabekir olmak üzere kimi komutanlarca ihtilal anlamını çağırıştırdığı gerekçesiyle tepkiyle karşılandı.

*Bunun üzerine 19 Mart 1920'de vilayetlere, bağımsız livalara, kolordu komutanları ile bütün kuruluşlara bir genelge gönderdi.

*Meclis" yerine "Olağanüstü Yetkili Meclis" kavramını kullandığı bu genelgesi ile ülke seçim atmosferine girdi.

*Vahdettin ve Damat Ferit Hükümeti, kurduğu örgütlerle, siyasal partilerle, askeri güçlerle ve propagandalarla sürekli olarak Kuva-yı Milliye'yi parçalayıcı girişimlerde bulunuyordu. Çalışmalarına yeniden başlayan Hürriyet ve İtilaf Partisi yanında, Kürt Teali ve Teavün Cemiyeti, Teali İslam Cemiyeti, Askeri Nigehban Cemiyeti, Tarik-i Salah Cemiyeti, Halas-ı Vatan Cemiyeti, Saltanatı

Koruma Cemiyeti ve İngiliz Muhibleri Cemiyeti bu konuda yoğun çaba göstermekteydi.

*Ankara'da meclis olarak kullanılabilecek büyük bina da yoktu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1916 yılında yapımına başladığı kulüp binasının kullanılması kararlaştırıldı.

MİLLİ MECLİSİN TOPLANMASI VE ÜLKE YAZGISINA EL KOYMASI

*Mustafa Kemal'in "Selâhiyet-i fevkâlâdeye haiz(olağanüstü yetkili)" dediği ve son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin kapatılmasından yalnızca 34 gün sonra toplanan bu Meclis, ulusun gerçek ve tek temsil gücünü oluşturacaktı.

*Meclis, önceden belirlenen programa göre 23 Nisan 1920 Cuma günü Ankara'da bulunan 115 milletvekilinin katılımıyla saat 13.45 açıldı.

*Açış konuşması en yaşlı üye sıfatıyla Sinop Milletvekili Şerif Bey(Alkan) tarafından yapıldı.

*Meclisin adının başına "Türkiye" sözcüğünün eklenmesi açılıştan "9,5" ay sonra gerçekleşti.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN NİTELİKLERİ

*Yasama, yürütme ve yargı yetkisi TBMM’de toplanmıştı. “Güçler Birliği İlkesi” nin benimsendiği bu sistem “Meclis Hükümeti Sistemi” olarak adlandırılmıştı.

*I. TBMM, “kurucu” bir meclisti. Fransız Devrimi’nden esinlenilerek kullanılan bu isim de tesadüfen seçilmemişti.

*I. TBMM genç bir meclisti. Çoğunluğu 30-40 yaş grubundandı(% 70). En gençleri 20 (17 Kişi), en yaşlısı 70 (3 Kişi) yaşındaydı. Milletvekillerinin genç olmasının yanı sıra, öğrenim düzeyleri de yüksekti. %44’ü Yüksek Öğretim mezunu idi. Bu durum meclisin devrimci bir nitelik kazanmasında etkili idi.

*391 kişi meclise katıldı.

HÜKÜMETİN KURULMASI VE ÇALIŞMALARI

Hükümetin Kurulması

*Anayasa Profesörü olan Celalettin Arif başta olmak üzere, düşünceleri batıya açık olanlar şöyle bir şey istiyorlardı: Bir yasama meclisi, bir kabine, bir de yürütme kurulu (icra heyeti) kurmak ve bunun başına Meclis Başkanı getirmek.

*Bütün yürütme ve yasama gücü Meclisin elinde olacak ve kabine üyelerini onlar seçecek... Bunların başında Meclis Başkanı bulunacak, fakat onun kişisel sorumluluğu olmayacak...

*Mustafa Kemal ve diğerleri sonunda bu önerileri kabul ettiler.

*Cumhuriyetin ilanı savaş sonrasına kalmakla birlikte sistem yapısı gereği bir cumhuriyetti.

*Meclis başkanı Mustafa Kemal Paşa, uygulamada devletin başkanı idi.

*Hükümet kurmanın zorunluluğunu vurguladığı önergede dile getirildiği üzere“Türk” adı binlerce yıl sonra, ilk kez kurulmakta olan devlete veriliyor ve devletle millet aynı isimde bütünleşiyordu.

*Meclis 29 Nisan 1920’de Vatana İhanet Yasasını kabul etti. Bu yasa ile Meclis’in kararına karşı gelenler, meclis otoritesinin yurtda egemen olmasını engelleyenler, düşmana hizmet eden ve

bozgunculuk yapanlar vatan haini sayılacaktı. (2 sayılı yasa)

Hükümetin Çalışmaları

*Yeni hükümet gerek oluşum şekli gerekse içerdiği bakanlıklar açısından İstanbul Hükümeti’nden oldukça farklı, daha çağdaş bir nitelik taşıyordu.

*Sıhhat ve İçtimai Muavenet (Sağlık ve Sosyal Yardım) İstanbul’da olmayan bir bakanlıktı.

*Ticaret ve Ziraat yerine, Sanayii’de kapsamak üzere İktisad Vekâleti vardı.

*Harbiye çok daha barışçıl olan Müdafaa-i Milliye adını almıştı.

*Bahriye yoktu ama Erkan-ı Harbiye- i Umumiye (Genel Kurmay Başkanlığı) bir bakanlık olarak hükümette yer almıştı.

*Yasada İcra Vekilleri Başkanlığı (Hükümet Başkanı- Başbakanlık) net değildi. Ancak, Büyük Millet Meclisi Başkanı, icra vekilleri toplantılarına katıldığında başkanlık görevi de ona düşmekteydi.

*Hükümetin ilk işlerinden biri 6 Mayıs günü yayınladığı kararnameyle İstanbul’la her tür resmi haberleşmeyi yasaklamak oldu.

*Ayrıca İstanbul’dan gelen gazeteler de kabul edilmeyecekti.

*Bunları geri çevirmeyen memurlar vatan hainliği ile suçlanacaktı.

*Özel haberleşmeler sansür edilecek, mektuplar ve zarflar açık olacaktı.

*Fransızcanın kabul edildiği belirli merkezler dışında haberleşme Türkçe olacaktı.

* 8Mayıs’ta ise tehcir suçundan tutuklu olanların serbest bırakılıp, yargılamalarının tutuksuz yapılması kararlaştırıldı.

* Tehcir: Birinci Dünya Savaşı içerisinde Anadolu’da çetecilik yaparak halka eziyet eden, öldüren, yani

cephe gerisini tehdit eden Osmanlı vatandaşı Ermenilerin 27 Mayıs 1915’de alınan kararla

Filistin ve Suriye’ye nakledilmesi

*İlk milli hükümetin programında üç önemli konu dikkati çekmekteydi.

- Birincisi;

Misakı Milli sınırlarıyla yetinildiğinin ve bu sınırlar içinde Türkiye’nin bağımsızlığı nın tanınması zorunluluğunun sömürgeci devletlere hatırlatılmasıydı.

-İkincisi;

Dostluk elini uzatacak ve bunu kanıtlayacak yabancı devletlerle, -Türkiye’nin milli çıkarları ile çatışmamak kaydıyla- ekonomik ilişkiler kurulmasının kabul edilmesiydi.

-üçüncü nokta ise Kuva-yı Milliye’nin başıbozuk düzenine

parmak basılmasıydı.

*Vatana İhanet Yasası’ndan sonra, “Askerlikten Kaçışların Önlenmesi” için Dr. Tevik Rüştü Aras ile Mustafa Necati beylerin önerisi ile 18 Ağustos 1920’de “Telkin ve Tedhiş Kanunu” (Uyarma ve Yıldırma) Meclis’e getirildi.

*Asker kaçaklarının evlerinin yakılması, kendilerinin de idamları gibi ağır hükümler içeren bu öneri

Meclisçe kabul edilmedi.

*Müdafaa-i Milliye Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı) “Firariler Kanunu” adı altında bir yasa tasarısı hazırladı.

*Yasayla“muvazzaf ve gönüllü olarak askere alınıp kaçanları ya da kaçmaya neden olanları, kaçakları saklayanları, onlara yardım edenleri, kaçanları yakalama ve bir yere gönderme işinde

kayıtsızlık gösterenleri...” cezalandırmak üzere İSTİKLAL MAHKEMELERİ’nin kurulmasına karar verildi.

*İstiklal Mahkemeleri üç kişiden oluşacaktı. Bunların üçünün de milletvekili olması kanun hükmüydü.

*Her üye meclisten çoğunlukla seçilecekti.

*Mahkeme sayısı ve çevresi hükümetin isteği üzerine BMM’ce saptanacaktı.

*Mahkemece verilen kararlar kesin olacak ve vakit geçirilmeden uygulanacaktı.

* Yasanın uygulanmasından BMM sorumlu olacaktı.

*İstiklal Mahkemeleri yurt çapında 17 Şubat 1921’e kadar çalıştı.

*Köylülerin üçler mahkemesi olarak adlandırdığı İstiklal Mahkemeleri, ülkede iç güvenliği sağlayarak cephe gerisini güvenceye aldığı gibi köylüyü memur ve mütegalibe baskısına karşı da korudu. Böylece, BMM’nin üzerinde hiçbir gücün olmadığını da kanıtladı.

HALKÇILIK PROGRAMI’NDAN ANAYASAYA:

TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU

*Haziran sonlarına doğru Fevzi Paşa, olayların kendilerini “Halkçılığa” sürüklediğini söylerken, Mustafa Kemal Paşa’da “Bugünkü mevcudiyetimizin mahiyet-i asliyesi, milletin temayülât-ı umumiyesini (genel eğilimini) ispat etmiştir, o da Halkçılıktır ve halk hükümetidir.

*İşte bu doğal gelişimin sonucu olarak, bir süreden beri hazırlığı yapılan Halkçılık Programı; 13 Eylül 1920’de BMM Reisi Mustafa Kemal imzasıyla Meclis Başkanlığına sunuldu. Programın giriş kısmındaki açıklamalar ve oturum başkanının “hükümetin okunacak beyannamesi var” açıklaması belgeye hükümet programı boyutu kazandırdı.

*Üç bölüm ve 31 maddeden oluşan Halkçılık Programı’nın amaç ve öğreti bölümünde;

-Önce TBMM’nin ulusal sınırlar içinde bağımsız yaşamak, hilafet ve saltanat kurumlarını kurtarmak amacıyla oluşturulduğu vurgulanıyordu.

-Ardından, hükümetin amacının salt halkı özgür kılmak değil aynı zamanda emperyalizm ve kapitalizm

baskı ve zulmünden kurtararak onu, yönetim ve egemenliğin tek sahibi yapmayı amaçlandığı da belirtiliyordu.

-Programın temel maddeler bölümünde ise, yeni Türkiye Devleti’nin siyasi yapısını belirleyen kurallara yer verilmişti. Egemenliğin bağımsız, koşulsuz ulusa ait olduğu;

- İdare yönteminin, halkın yazgısını kendi istemi doğrultusunda çizmeyi amaçlayan ilkelere dayandığı; yasama ve yürütme yetkisinin ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan TBMM’de toplanacağı “Türkiye Halk Hükümeti”nin de TBMM tarafından yönetileceği vurgulanmıştı.

*Özel komisyon, Halkçılık Programı’nı ikiye ayırdı; amaç ve öğreti bölümünü Meclis Bildirisi olarak yayınladı, diğer bölümü ise Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) olarak düzenledi.

*Uzun tartışmalardan sonra TBMM, 20 Ocak 1921’de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu kabul etti.

*Yeni Türkiye Devleti'nin bu ilk anayasası 23 madde ve 1 ekten oluşuyordu.

*Anayasa'nın ilk dokuz maddesi BMM'nin ve BMM hükümetinin oluşum biçimi ile görev ve sorumluluklarına ayrılmıştı.

*Buna göre egemenliğin kayıtsız ve şartsız millette olduğu(Madde 1),

* Yasama ve yürütme yetkisinin ulusun tek temsilcisi TBMM'de toplandığı(Madde 2),

*Hükümetin Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşıdığı(Madde 3),

*BMM'nin iller halkından seçilen üyelerden oluşacağı(Madde 4),

*Seçimlerin iki yılda bir yapılacağı, seçilen üyelerin yeniden seçilebileceği vurgulanıyor, BMM üyelerinin her birinin, kendisini seçmiş olan ilin özel vekili olmayıp, bütün ulusun vekili sayılacağı(Madde 5)

*BMM Genel Kurulu'na seçilen başkan, bir seçim dönemi içinde Büyük Millet Meclisi'nin başkanı olacaktı.Bu kimlikle Meclis adına imza koymaya ve Bakanlar Kurulu kararlarını onaylamaya

yetkiliydi.

*Bakanlar Kurulu üyeleri içlerinden birini kendilerine başkan seçecekti. Ancak, Büyük Millet Meclisi Başkanı, Bakanlar Kurulu'nun da doğal başkanıydı (Madde 9).”

MECLİSTE İKTİDAR-MUHALEFET AYRIŞMASI

İKTİDAR: I. MÜDAFAA-İ HUKUK GRUBU

*Ağustos 1920'de iç politikada izlenecek yolu saptamak amacıyla hazırlanan Halkçılık Programı Meclisin özünde var olan gruplaşmaları da su yüzüne çıkardı.

*Paşa, soruna müdahil olmadan önce meclisin çekirdeğini oluşturan ve tümyurda yayılmış bulunan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle daha yakından ilgilenmeye başladı.

*Meclisi oluşturan kişi ve grupların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarından kaynaklanan düşünce ayrılıkları sonucunda, Halk Zümresi, Tesanüd(Dayanışma) Grubu, İstiklal Grubu, Islahat(Reform) Grubu, İttihatçı Grup, Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti ve Müdafaa-i Hukuk Grupları kuruldu.

*Mustafa Kemal Paşa, “devrimci zihniyete sahip” milletvekilleriyle gruplar halinde vilayet konağında görüştükten sonra, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adı altında meclis içinde büyük bir grup kurmaya karar verdi.

*10 Mayıs 1921'de TBMM'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (I. Grup) adı altında kitlesel bir meclis grubu kuruldu

*Grubu oluşturduktan sonra kendisine partiler üstü kalmasını öğütleyen Kazım Karabekir'e, icrai (uygulamacı) bir meclisin başkanı olduğu için çoğunluk partisinin başkanı bulunmasının doğallığını açıkladı,Grubun başkanlığından ayrılmayı düşünmediğini belirtti.

*Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun kurulmasıyla meclis bir yanda liberaller, öte yanda muhafazakârlar olmak üzere ikiye ayrıldı.

*Müdafaa-i Hukuk Grubu da liberallerin siyasi organizasyonu olarak algılandı.

*Mustafa Kemal ,Müdafaai Hukuk Grubu içinde kendi başkanlığında Selamet-i Umumiye Komitesi adıyla gizli bir komite oluşturdu.

* Bu komiteye alınacak kişiler için ortak kararın olması, Mustafa Kemal ile ilişkilerin Dr. Adnan ve İhsan beyler aracılığıyla yapılması kararlaştırıldı.

MUHALEFET: II. MÜDAFAA-İ HUKUK GRUBU

*Muhalefet; 1921 sonu ile 1922 başlarında örgütlü bir hale geldi. Belli bir zaman isimsiz çalıştıktan sonra; “Biz de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne mensubuz. Biz de o cemiyet tarafından

seçildik. Bizim de ismimiz aynı, fakat iki numaralı grubuz” diyerek, kendilerine “II. Grup” adını verdiler.

*Böylece Mustafa Kemal’in kurduğu Müdafaa-i Hukuk Grubu I. Grup adını aldı.

*II. Grup’un kadrosuna gelince; demokratik bir yönetim biçimini benimseyen inançlı liberal entelektüeller, tutucu saltanat taraftarları, TBMM Hükümeti’nde yer alamayanlar, yer aldığı halde bu yeri koruyamayanlar, muhalefeti kendisine “şiar”edinenler, Mustafa Kemal Paşa’dan veya onun hükümetteki arkadaşlarından olmayanlar, hep bu grupta yer almışlardı.

*II. Grup çok geniş bir yelpazede, farklı amaç ve düşüncedeki insanların bir araya gelmesiyle oluşmuştu.

*II. Grup’un siyasi tutumu, önderlerinden Mersin Mebusu Selahaddin Bey tarafından, “... meclis diktatörlüğüne taraftar, şahıs otokratlığına muhalif, şahıs hakimiyeti yerine kanun hakimiyeti”ni egemen kılmak olarak açıklanmıştı.

*Abdülkadir Kemali Bey’in, “Masuniyet-i Şahsiye Kanunu” teklifinin TBMM’ce kabul edilmesi II. Grup

grubun en önemli başarısı oldu.

*İkinci Grup, mecliste yoğun bir muhalefet sınavı verdi ve bu sınavdan da başarıyla çıktı. Ancak 1923 seçimlerine katılmayarak siyasi yaşamdan silindi.

BİRİNCİ DÖNEMİN SONA ERMESİ

*TBMM’nin açılmasından 1921 başına dek geçen sekiz ay; dış saldırıların, ekonomik siyasi baskıların, ayaklanmaların ve bunlara karşı direnişin yoğunlaştığı bir dönemdir.

*Rauf Bey’in evinde seçimlerin yenilenmesi konusunda alınan gizli karar, 1 Nisan 1923 tarihinde Aydın Milletvekili Esat Efendi ve 120 arkadaşının önergesiyle meclis gündemine taşındı. Aynı gün yapılan tartışmalardan sonra da oy birliği ile kabul edildi.

*Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki I. Grup, seçimlere Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

(A.R.M.H.C) adıyla girilmesine ve cemiyetin isminden yararlanılmasına karar

verdi. Mustafa Kemal Paşa, Grup başkanı olarak 8 Nisan 1923’te bir beyanname yayınladı.

*Bu beyanname ile A.R.M.H.C'yi Halk Fırkası'na dönüştüreceğini açıkladı,

* “9 Umde”den oluşan programı nı kamuoyu ile paylaştı.

*I. Grup adayları öncelikle “umde”leri kabul ettiklerini belirtecekler, adaylıklarının onaylandığına ilişkin MHC başkanlığından imza aldıktan sonra seçime katılabileceklerdi.

*Seçimi ezici bir çoğunlukla I. Grup adayları kazandı. Buna karşın Gümüşhane, Eskişehir ve Trabzon'dan I. Grup dışından adaylar meclise girdi.

* “İhtilal Meclisi” olarak tanımlanan I. TBMM'den sonraki bu döneme, gerçekleştirilen yoğun devrimler nedeniyle “İnkılâp Meclisi” adı verilecekti

